

5. Леонтьев А. Н. Становление психологии деятельности: Ранние работы / Под. ред. А. А. Леонтьева, Д. А. Леонтьева, Е. Е. Соколовой. – М.: Смысл, 2003.
6. Старовойтенко Е. Б. Современная психология: формы интеллектуальной жизни. – М.: Академ. проект, 2001.
7. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003.
8. Леонтьев А. А. Деятельный ум (Деятельность, Знак, Личность). – М.: Смысл, 2001.
9. Смирнов С. Д. Психология образа: проблема активности психического отражения. – М.: Изд-во МГУ, 1985.
10. Логинова Н. А. Шарлота Бюлер – представитель гуманистической психологии // Вопросы психологии. – 1980. – № 1. – С. 154–158.
11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2000.
12. Логинова Н. А. Жизненный путь человека как проблема психологии // Вопросы психологии. – 1985. – № 1. – С. 103–110.
13. Ткаченко А. Н. Методология разработки единицы анализа психики в истории советской психологии // Психол. журн. – 1983. – № 2. – С. 3–14.
14. Головаха Е. И., Кроник А. А. Психологическое время личности. – К.: Наук. думка, 1984.
15. Логинова Н. А. Развитие личности и ее жизненный путь // Принцип развития в психологии – М.: Наука, 1978. – С. 156–172.
16. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – 2-е изд., стер. – М.: Смысл; Издат. центр “Академия”, 2005.
17. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980.
18. Филиппов А. В., Ковалев С. В. Ситуация как элемент психологического тезауруса // Психол. журн. – 1986. – № 1. – С. 14–21.
19. Бурлачук Л. Ф., Михайлова Н. Б. К психологической теории ситуации // Психол. журн. – 2002. – № 1. – С. 5–17.
20. Абульханова-Славская К. А. О субъекте психической деятельности. – М.: Наука, 1973.
21. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой регуляции. – М.: Смысл, 2003.
22. Воннегут К. Времетраяние: Роман / Пер. с англ. В. А. Обручева, И. В. Свердлова. – М.: АСТ, 2004.

© Кравченко О. П.

В. В. Савінов

СПІВВІДНОШЕННЯ ВАРІАНТІВ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ІЗ СПОСОБАМИ ПОСТАНОВКИ ЖИТТЄВИХ ЗАВДАНЬ

Розглядаються типи (статуси) особистісної ідентичності та аналізується процес постановки особистістю життєвих завдань. Запропоновано чотири способи постановки життєвих завдань особистістю залежно від ступеня їх самостійності – переймання, підбирання, вибирання і продукування. Розкрито особливості їх взаємозв'язку із статусами ідентич-

ності, а саме відповідність кожному із чотирьох типів ідентичності певного способу постановки життєвих завдань.

Ключові слова: статус особистісної ідентичності, життєві завдання особистості, способи постановки життєвих завдань.

Рассматриваются типы (статусы) личностной идентичности и анализируется процесс постановки личностью жизненных задач. Предложены четыре способа постановки жизненных задач личностью в зависимости от степени их самостоятельности – перенятие, подбор, выбор и продуцирование. Раскрыты особенности их взаимосвязи со статусами личностной идентичности, а именно соответствие каждому из четырех типов идентичности определенного способа постановки жизненных задач.

Ключевые слова: статус личностной идентичности, жизненные задачи личности, способы постановки жизненных задач.

Types (statuses) of personal identity are considered and a process of personal life tasks statement is analyzed. Four ways of life tasks statement depending on degree of their independence – adoption, selection, choosing and producing are offered. Conformity to each of four types of identity of the certain way of statement of life tasks is opened features of their interrelation with statuses of personal identity, namely.

Key words: the status of personal identity, personality life tasks, ways of statement life tasks.

Проблема. Сучасне суспільство характеризується розширенням можливостей розвитку і самоздійснення особистості, майже неосяжною кількістю життєвих шляхів, які вона може обрати, нестійкістю та багатоваріантністю цінностей. Втрата чітких життєвих орієнтирів спричинює, з одного боку, поширення випадкових, релятивних норм і цінностей, а з іншого – невротизацію молоді та, у свою чергу, зниження її конструктивної активності в навчанні, праці, емоційних стосунках. Отож неодмінною складовою становлення і самоздійснення особистості є практика самовизначення – знаходження свого місця в суспільстві та в житті загалом. Це завдання тісно пов'язане з досягненням особистістю власної ідентичності та постановкою життєвих завдань.

На перехідному етапі розвитку українського суспільства проблема цілепокладання молоді в умовах інформаційного перевантаження, швидких змін соціальної ситуації, неоднозначності та багатоваріантності життя тощо, які створюють сприятливе підґрунтя для повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій, стає все більш актуальною. Тож постає потреба у вивченні форм прогнозування та моделювання майбутнього і зокрема способів постановки особистістю життєвих завдань, пов'язаних з досягненням особистісної ідентичності.

Криза ідентичності як переживання особистістю невизначеності майбутнього через неоднозначність і надто велику варіативність теперішнього призводить в умовах сучасного суспільства до ускладнення

прогнозування майбутнього, труднощів у самовизначенні особистостей з різними статусами ідентичності.

Відповідно до концепції Дж. Марсія про статуси ідентичності, виокремлені залежно від сформованості в особистості цілей, цінностей і переконань, а також переживання нею кризи, кожному з типів ідентичності притаманний свій спосіб моделювання майбутнього. Але визначення цих особливостей і тим більше специфіки постановки життєвих завдань ще не стало предметом наукового дослідження.

Мета статті: дослідити співвідношення статусів ідентичності особистості із способами постановки нею життєвих завдань.

В історичній перспективі, як зазначають дослідники, проблема ідентичності виникла давно, хоча саме поняття має недовгу (а втім стрімку) “кар’єру” [1, с. 43]. У загальнонауковому ракурсі на цей час можемо виокремити три “розуміння” ідентичності: логічне, філософське і соціогуманітарне [2, с. 387].

У психології, як одній з галузей соціогуманітарного знання, склалося своє розуміння ідентичності особистості – у тісному зв’язку з поняттям “ідентифікація”. Так, З. Фройд, який увів у психологію ці поняття, тлумачив їх як процес наслідування чогось, наприклад, вкладаючи в зміст зв’язок дитини з матір’ю [там само]. Тож ідентичність, як бачимо, набуває процесуальних характеристик і відтак не сприймається як наперед задана, а як така, що формується в процесі розвитку особистості. Ідентичність, таким чином, розглядається як механізм інтеріоризації, як *процес* ототожнення однієї людини з іншою. Пізніше завдяки роботам А. Фройд ідентичність дістає дещо іншу інтерпретацію – як переживання дитиною тією чи іншою мірою злиття з матір’ю [там само]. Тобто поняття ідентичності набуває змісту психічного *стану*.

У. Джеймс розглядає ідентичність як когнітивну систему, що регулює поведінку індивіда [див. 3]. Ідентичність зазвичай поділяють на особистісну і соціальну. Особистісна ідентичність – самовизначення в термінах фізичних, інтелектуальних та моральних рис; соціальна – самовизначення в термінах віднесення себе до певної соціальної групи [4]. Під ідентичністю особистості Л. Б. Шнейдер розуміє найважливішу складову Я-концепції, певний психолого-феноменологічний комплекс, який дає змогу особистості бути визначеною, самостійною, впевненою [5]. З одного боку, це соціальна ідентичність – та реальна чи уявна група, до якої молода людина відносить себе, з іншого – це ставлення до себе, міра розуміння, прийняття та прояву власних індивідуальних особливостей [6].

Ідентичність особистості не тотожна Я-концепції. Так, у теорії Р. Бернса серед трьох складових Я-концепції – когнітивної, оцінної та поведінкової – ідентичність особистості є підструктурою другої складової, тобто самооцінки. Остання формується, як стверджує автор, завдяки трьом моментам-факторам: зіставленню образів “реального Я” та “ідеального Я”, інтеріоризації соціальних реакцій і сприйняттю власних дій крізь призму своєї ідентичності [7, с. 37]. Тобто ідентичність постає, так би мовити, як еталон, з яким порівнюються різноманітні прояви особистості, як певна міра вірності

власних поведінки, міркувань і навіть почуттів цьому еталону. Отже, “вірність самому собі” – одна з базових підстав для адекватної самооцінки, що й описується поняттям ідентичності як певним особистісним *конструктом*.

Завдяки Е. Еріксону і його поняттю “его-ідентичність” Я-концепція набула, як кажуть, “чуттєвості”, оскільки “образ Я”, “самоконцептуалізація” тощо, які дослідник піддавав критиці через їх статичність, – інтелектуальні явища, і тільки ними не можна описати весь динамізм процесу розвитку Я-концепції [8, с. 53–54].

Поняття ідентичності особистості традиційно розглядається в тісному зв’язку з поняттям ідентифікації, чи самоідентифікації. Наприклад, К. В. Коростеліна, послуговуючись цим підходом, наполягає на розумінні ідентичності та ідентифікації як “певного стану і процесу”, що приводить до зазначеного стану [9, с. 10].

Ідентифікацію можна вважати (як це робив А. Адлер) не механізмом досягнення ідентичності, а “однією із сторін почуття спільності”, частковим вираженням якої є співчуття. Дослідник наголошував, що “ідентифікація потрібна для того, щоб жити в суспільстві”, називав її “умовою розуміння” іншого [10, с. 140] і таким чином зробив свій внесок у суто соціально-психологічне тлумачення ідентифікації як одного з механізмів соціальної перцепції в процесі спілкування.

І. Д. Єгоричева розглядає самоідентифікацію як механізм самореалізації особистості поряд з такими процесами, як саморозвиток та самоактуалізація, і одночасно як етап чи рівень самореалізації “в контексті вікових можливостей” [11, с. 31]. Як бачимо, процес становлення особистості, що самореалізується, виглядає як включення до нього цих спеціально організованих діяльностей: самоідентифікація – саморозвиток – самоактуалізація – самореалізація. Авторка обґрунтовує використання морфеми “само-” намаганням зробити акцент “...не на суб’єкті – ким здійснюється процес, а на результаті: не просто “інтегрування себе в собі”, не просто формування Я-концепції, а формування *уявлень особистості про себе* як про цінність, варту любові, поваги, піклування, передусім за рахунок усвідомлення власної унікальності” [там само, с. 27–28].

Отже, під самоідентифікацією розуміють, з одного боку, процес постійного знаходження себе – на противагу зовнішньому, “чужому” ототожненню в очах оточення – і, з іншого боку, знаходження саме себе, а не чогось іншого, “не свого”. І, як поєднання цих підходів, – самостійне “знаходження” саме себе.

Ідентичність особистості можна визначати у багато способів. Це залежить від концепції, у межах якої вона розглядається, завдань дослідження та інших умов. Варіантів ідентичності, епітетів до ідентичності у фаховій літературі пропонується безліч, а от обґрунтованої типології ідентичностей, яка змогла б визначити межі самої ідентичності, поки що немає, оскільки самих підстав для класифікації досі не напрацьовано.

У широкому розумінні ідентичність особистості – це певний конструкт, який актуалізується, коли вона відповідає на запитання “хто я?”.

Теоретичний аналіз ідентичності-самототожності, здійснений Е. Еріксоном, видається досить метафоричним. Дж. Марсія, операціоналізуючи його концепцію, виокремив чотири “*статуси ідентичності*”:

1) “*дифузна*” ідентичність – притаманна людям, які не мають чітко сформованих цілей, цінностей і не прагнуть цього. У постановці життєвих завдань вони виявляють несамостійність, вагання, їм бракує бажання досягти певної чіткості, тож суб’єктна складова цього процесу не розвинута;

2) “*передчасна*” ідентичність – статус ідентичності особистості, яка ще не пережила кризи, не володіє сукупністю цілей і цінностей. Така ідентичність “...виникає у тих випадках, коли людина взагалі не робила незалежних життєвих виборів, ... скоріше це варіант нав’язаної ідентичності” [5, с. 66]. У людини з таким статусом ідентичності життєві завдання скоріше за все запозичені;

3) “*мораторій*” – кризовий стан особистості з вираженим намаганням його подолати. Спостерігається високий рівень тривожності, усвідомлена відповідальність, але можливі імпульсивність, крайнощі, поспішність і передчасність у формулюванні життєвих завдань;

4) “*досягнута*” ідентичність – притаманна особистості, що пройшла кризу і сформувала певну сукупність особистісно значущих цілей, цінностей, переконань та їх ієрархію. Така особистість життєві завдання вибудовує самостійно, виважено [12].

Концепція виокремлення статусів спирається на припущення Дж. Марсія, що ідентичність можна спостерігати через патерни “*вирішення проблем*”: чим вищий ступінь сформованості ідентичності, тим легше і продуктивніше особистість усвідомлює і відповідно вирішує життєві проблеми.

З’ясувавши стан особистості, насамперед переживає вона кризу чи ні, а також сформованість у неї психічних утворів – “*одиниць ідентичності*”, тобто особистісно значущих цілей, цінностей і переконань, можна співвіднести її (особистість) з одним із чотирьох розглянутих нами статусів ідентичності (табл. 1).

Видається доцільним слідом за Л. Б. Шнейдер додати до чотирьох основних статусів ще один – “*псевдоідентичності*”, або “*псевдопозитивної*” ідентичності [5].

У “*передчасній*” ідентичності чітко простежується співвідношення особистісної і соціальної ідентичності. Така ідентичність розвивається не в результаті самостійного пошуку та вибору, а внаслідок ідентифікації з іншими людьми чи групами людей.

Запропонований підхід, на нашу думку, є вдалою спробою операціоналізації поняття ідентичності особистості, його ми використовуємо як *базовий* у нашому дослідженні.

Е. Еріксон, розглядаючи свого часу поняття ідентичності особистості, пов’язував його певним чином з особистісними завданнями. Переживаючи нормативну кризу певного вікового етапу (таких криз автор нараховував вісім), особистість повинна вирішити для себе завдання саме цього етапу – “*вікові* і ситуативні завдання розвитку” [8, с. 13]. Наприклад, вирішити “*довіряю–не довіряю світові*” тощо. Водночас “...кожна стадія є потенційною кризою внаслідок радикальної зміни перспективи”

для особистості, тобто відповідає критеріям виокремлення статусів ідентичності [там само, с. 105]. Завдання “ego” Еріксон визначив так: “...це один із трьох необхідних та неперервних процесів, завдяки яким існування людини неперервне в часі та оформлене” [там само, с. 82].

Таблиця 1

Статуси ідентичності

Статуси ідентичності	Параметри статусів ідентичності		Характерні риси
	Переживання кризи	Цілі, цінності, переконання	
“дифузна” (“невизначена”, “розмита”)	на цей час не переживається	немає, ще не вибрані і не вибираються	бракує самоповаги, інтимного спілкування
“передчасна” (“попередня”, “передвирішена”)	передкризовий стан	є, але запозичені	авторитарність у стосунках, несамостійність
“Мораторій”	розгорнута криза, намагання її вирішити	немає, триває активний пошук	високий рівень тривожності, багато захоплень
“досягнута” (“визначена”, “зріла”, “позитивна”, “тверда”)	кризу вже подолано або її розв’язання завершується	вони є, обрані самостійно	адекватна самооцінка, впевненість у собі, підвищена рефлексія
“псевдоідентичність” (“псевдопозитивна”) (за Л. Б. Шнейдер)	кризовий стан, можливо, у прихованому вигляді	вони є, але ситуативні, нечіткі	заперечення своєї унікальності чи, навпаки, її амбіційне підкреслювання

І. Г. Шендрик, посилаючись на Крайга, також виокремлює завдання розвитку, які обов’язково мають вирішуватися на кожному з вікових етапів, – “досить широкий спектр завдань”. Усі завдання об’єднує те, що їх вирішення надає особистості все більше і більше свободи [13, с. 98].

У сучасній соціально-психологічній теорії активно досліджується проблема форм прогнозування майбутнього, зокрема життєвих завдань особистості (Т. М. Титаренко, Л. А. Лепіхова, Б. П. Лазоренко, Т. О. Ларіна, О. Я. Кляпець, В. А. Крайчинська та ін.) [14; 15]. Життєві завдання особистості розглядають як форму прогнозування та конструювання майбутнього, як “одиниці смислового структурування майбутнього” [14, с. 308]. Завдання спрямовані на “процес самоздійснення, який треба наповнити певним сенсом” [там само, с. 310].

Започаткований А. Адлером психологічний дискурс розуміння життєвих завдань особистості – праці, кохання і дружби – поглиблюється як через розширення і диференціацію цих завдань, так і через по-

глиблення розуміння самого процесу самоозадачування. Зокрема, аналізуються умови, різноманітні характеристики та особливості постановки завдань. Наприклад, створюючи модель та апробуючи методику комплексного емпіричного дослідження постановки життєвих завдань особистості (“ЖЗО”), ми послуговувалися численними характеристиками, показниками їх аналізу, як-от: мотивація життєвого завдання, структурованість часу життя, стратегічність, узгодженість, ієрархізованість, гнучкість життєвих завдань тощо. Ці та інші характеристики стали шкалами і підшкалами тесту, який складається з 87 запитань.

За допомогою цієї методики, зокрема шкали 4 “Суб’єктна активність”, ми можемо більш детально і обґрунтовано розрізнити способи постановки життєвих завдань особистості. Найбільш виправданим підходом нам видається при цьому аналіз постановки життєвих завдань під кутом зору саме *способу* – певного роду механізму, варіанта, алгоритму розв’язання певної проблеми, певних дій, обов’язкових для формування життєвих завдань особистості. Залежно від ступеня критичності їх осмислення, суб’єктної активності індивіда та за аналогією виокремлення статусів особистісної ідентичності можемо сформулювати такі способи постановки завдань (табл. 2).

Перший спосіб – *переймання* (чи перейняття), коли особистість ставить перед собою завдання невиважені, випадкові, під дією зовнішніх впливів. Якісна відмінність цього способу від інших – брак суб’єктності. Джерела “перейнятих” завдань – близьке оточення, зразки життя і розповіді якого особистість сприймає некритично. Такі завдання навряд чи можна вважати самостійними і реалістичними. Вони відповідають “дифузній” ідентичності.

Другий спосіб – *підбирання*. Як і в “передчасному” статусі ідентичності, особистість підбирає, “приміряє” на себе ті завдання, які бачить навколо себе, у своєму оточенні, поруч. Якісна відмінність – несформованість власної мети. Мета формується і формулюється лише після постановки завдання. Власна мотивація є другорядною, зовнішньою, такою, що підпорядковується “готовим” можливостям. Поставлені в такий спосіб життєві завдання, можливо, відповідатимуть запитам особистості, будуть більш-менш адекватними її бажанням і домаганням, а можливо, і ні. На цьому етапі розвитку вже можна говорити про певний рівень суб’єктності.

Третій спосіб постановки життєвих завдань – *вибирання*. Особистість вибирає саме свої, найближчі для неї завдання серед якнайширшого переліку доступних можливостей. Важливо, що преференції віддаються власній внутрішній мотивації і власній меті, а вже потім оцінюються конкретні можливості. Індивід може виявляти гіпермотивованість, волюнтаризм. Характерними ознаками такого способу постановки є свідома відмова від альтернатив, прийняття наслідків і відповідальності за них, готовність реалізувати власний вибір. Основна риса “мораторію” – активний пошук, аналіз наявних альтернатив.

Четвертий спосіб – *продуктування*. Якісна відмінність цього способу – самостійне вироблення завдань. Як найбільш зрілий, він поширений

набагато менше. Тільки одиниці можуть ставити перед собою життєві завдання, які відрізняються від типових, поширених, загальновідомих. Такий спосіб постановки завдань говорить або про неадекватність особистості, або ж про її величезну “внутрішню силу”, творчий потенціал і, безперечно, про високий рівень її автономності і незалежності. Така особистість орієнтується на власні домагання і потенції, намагається якомога повніше розкрити в постановці життєвих завдань свої індивідуальні особливості.

Таблиця 2

Відповідність способів постановки життєвих завдань статусам ідентичності

Статуси ідентичності	Способи постановки життєвих завдань	Особливості постановки життєвих завдань
“дифузна” (“невизначена”, “розмита”)	переймання (перейняття)	несамостійність, нечіткість формулювання самого завдання, низька суб’єктність, зовнішня мотивація
“передчасна” (“попередня”, “передвирішена”)	підбирання	віднесення на другий план власної внутрішньої мотивації, висока залежність від обставин, низький рівень прогнозування
“мораторій”	вибирання	висока відповідальність, можлива імпульсивність, крайнощі, передчасність у формулюванні завдання, внутрішня мотивація
“досягнута” (“визначена”, “зріла”, “позитивна”, “тверда”)	продукування	збалансованість об’єктної і суб’єктної складової, самостійна внутрішня мотивація, врівноваженість, реалістичність, самостійність, адекватність
“псевдоідентичність” (“псевдопозитивна”) (за Л. Б. Шнейдер)	псевдовибирання	ситуативність, нестійкість, непослідовність, обумовленість поточними проблемами, зовнішня мотивація

І, нарешті, суто гіпотетичний, співвідносний із статусом “псевдоідентичності”, спосіб постановки завдань – псевдовибирання. У цьому випадку людина, так би мовити, робить вигляд, що вибирає. Насправді поставлені в такий спосіб завдання в кожен конкретний момент часу можуть бути різними, тобто ситуативними. Особистість, орієнтуючись здебільшого на оцінки оточення, не намагається вибудувати справжню Я-концепцію, а лише грає певні ролі у взаємодії. Хоча безпосередніх зв’язків

між рівнем ідентичності та інтелектом, за Л. Шнейдер, і не виявлено, особистість, маючи високий інтелект, вірогідно, здатна створити такий образ Я, який не має суперечностей і таким чином сприяє більш-менш ефективному досягненню “псевдообраних” життєвих завдань [6].

Висновки. Аналіз різних аспектів життєвих завдань та ідентичності особистості дає змогу виокремити чотири основних способи постановки життєвих завдань: переймання, підбирання, вибирання і продукування. Ці способи різняться насамперед мірою суб’єктності, самостійності постановки завдань: від найменшої (переймання) до найбільшої (продукування).

Важливу роль у диференціації способів постановки життєвих завдань відіграє мотивація особистості – від суто зовнішньої, залежної – до внутрішньої, найбільш самостійної.

Окремий спосіб постановки завдань – псевдовибрання, коли особистість, так би мовити, робить вигляд, удає, що робить вибір.

Досягнута особистісна ідентичність – це *стан* відчуття власних потенцій і можливостей у власному, конкретному житті, який характеризується усвідомленістю дій, емоційною готовністю прийняти будь-які виклики життя, внутрішньою мотивацією вирішувати практично всі життєві завдання і продукувати нові, унікальні й неповторні.

Перспектива подальшого дослідження способів постановки життєвих завдань та їх взаємозв’язку з особливостями ідентичності особистості полягає в перевірці розглянутої типології на основі аналізу емпіричних даних.

Література

1. Малахов В. С. Неудобства с идентичностью // Вопросы философии. – 1998. – № 2. – С. 43–53.
2. Абушенко В. Л. Идентичность // История философии: Энциклопедия / Сост. и глав. науч. ред. А. А. Грицанов. – Минск: Интерпресссервис; Книжн. Дом, 2002. – 1376 с. – (Мир энциклопедий). – С. 383–388.
3. Меднікова Г. І. Проблема самоідентичності у психологічній науці // Проблеми заг. та пед. психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К.: Гнозис, 2006. – Т. VIII. – Вип. 7. – С. 223–226.
4. Андреева Г. М. Социальная психология: Учеб. пособие. – М.: Изд-во МГУ, 2005. – 368 с.
5. Шнейдер Л. Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теории и методы диагностики. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т, 2007. – 128 с.
6. Идентичность: Хрестоматия / Сост. Л. Б. Шнейдер. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2003. – 272 с.
7. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: Пер. с англ. / Общ. ред. В. Я. Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
8. Эриксон Э. Г. Идентичность: юность и кризис / А. В. Толстых (общ. ред. и предисл.), А. Д. Андреева (пер.). – М.: Прогресс, 1996. – 344 с.
9. Коростелина К. В. Система социальных идентичностей: опыт анализа этнической ситуации в Крыму. – Симферополь: Доля, 2002. – Вып. 1. Исследование социальной идентичности на пути примирения в Крыму. – 256 с.

10. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии / Пер. с нем., науч. ред. А. М. Боковикова. – М.: Когито-Центр, 2002. – 220 с.

11. Егорычева И. Д. Самореализация как деятельность (к постановке проблемы) // Мир психологии. – 2004. – № 3(43). – С. 11–32.

12. Marcia J. E. Development and validation of ego identity status // Journal of Personality and Social Psychology. – 1966. – № 5. – Р. 551–558.

13. Шендрик И. Г. Кризис идентичности и образование в период взрослости // Мир психологии. – 2004. – № 2(38). – С. 98–106.

14. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / За ред. Т. М. Титаренко. – К.: Міленіум, 2005. – 336 с.

15. Титаренко Т. М. Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього // Наук. студії із соц. та політ. психології: 36. ст. / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 16 (19). – С. 304–311.

© Савінов В. В.

К. О. Черемних

НАРАТИВ ЯК КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОГО СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ЕПІСТЕМОЛОГІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІНСТРУМЕНТ

Аналізується значення категорії нарративу в розгортанні трансформаційних процесів сучасної гуманітаристики. Висвітлюється зв'язок нарративу з актуальною інтерпретацією наукового знання та специфікою посткласичної наукової раціональності. Проблематизується питання про критерії меж окремої соціогуманітарної дисципліни та професійну ідентичність молодого науковця в умовах детериторизації науки. Презентуються методологічний та методичний виміри інтерпретації нарративу.

Ключові слова: нарратив, наукове знання, наукова раціональність, конструктивістська методологія, стратегії нарративного дослідження.

Анализируется значение категории нарратива в разворачивании трансформационных процессов современной гуманитаристики. Освещается связь нарратива с актуальной интерпретацией научного знания и спецификой постклассической научной рациональности. Проблематизируется вопрос критериев границ отдельной социогуманитарной дисциплины в условиях детерриторизации науки. Представлены методологическое и методическое измерения интерпретации нарратива.

Ключевые слова: нарратив, научное знание, научная рациональность, конструктивистская методология, стратегии нарративного исследования.

The role of the notion of narrative in the development of transformative processes of modern humanities is analyzed. The connection of narrative with actual interpretation of scientific knowledge and postclassical scientific rationality is under consideration. The problem of criteria of concrete discipline and the problem of the professional identity of a young scientist in the situation of